

Дарко Даничић

МАЛИ АЛБУМ ОДРАСТАЊА

Десет (не)снимљених фотографија

ОМАТРАЧНИЦА ЗА БУДУЋНОСТ

У белим картонским кутијама од ципела где су моји родитељи држали слике, углавном малог формата, наравно црно-беле, јер других није било, помало укрућених, углавном савијених и посувраћених рубова, ове фотографије није било. Није је било ни у малобројним браон албумима који су сачували ликове некако достојанственије, јер су биле неискривљене и са ухваћеним тренутком који је већ напукао, па га и накнадно сећање тако чува. Штета, фотографија је та која држи на окупу сећање и додаје потребан број незапамћених детаља постајући накнадно памћење и чинећи сећање уверљивијим него што бисмо хтели да признамо.

За почетак, две троспратнице од црвене цигле заузимају централно место. Између је бојацијина кућа са киселкастим воњем у дворишту од сирћетних састојака који су ишли уз фарбање. Калдрмисана улица са тротоаром преко пута, кестенима који крајем лета кроз раширене прсте листова уз звекет испуштају плод и, још иза, дворишта са офарбаним дрвеним оградама и увученим ниским кућама. То је Пауновића брдо. Заборавих рећи да је у том делу, а ја сам живео у доњој згради од цигала, низбрдица велика, погодна за санкање. Снимак је широкоугаони, тешко је одредити тачку посматрача јер је у тај снимак ушло и садашње искуство и тадашња машта. Све је сивкасто и помало амбер, како и доличи избледелим фотографијама, сем цигала које су и данас јарко црвене.

Лето је и сва та лета, четири или пет ту проведених, стопила су се у једну слику. Улица је, рекох, калдрмисана, и аутомобили ретко пролазе. Али понекад, из висине допре стењући и блатњави звук сивомаслинасте Татре са црвеним таблицама, што означава да је камион неког државног предузећа. Претрчавање улице док се камион тек појављивао на низбрдици и због тога почињао да кочи, учестало је утврђивањем да то не доноси нарочиту опасност и све се завршава, у најгорем случају, богорадањем возача и, евентуално, бесним трубљењем.

Слобода се појављивала на другој страни улице отварајући се као будућа несаница, као уточиште за снове о обећавајућем свету. Победа над сопственом сићушношћу. Трајало је све док једном нисам, неодлучан, закаснио, и покушао да претрчим непосредно испред камиона. Тај тренутак којег се јасно сећам, није забележио фотографски апарат: ужаснуто лице возача, шкрипа побеснелих кочница и кабина камиона који расте у очима. Шмугнуо сам не осврћући се, и више никад не понављајући игру. Остала је црно-бела фотографија са црвеним таблицама урезаним у сећање.

МОРЕ

Херцег-Нови, бетонска обала са малом шљунковитом плажом коју поподневни, плимски таласи натапају пеном и сољу. Ведра и насмејана лица у белим кошуљама и платненим панталонама, летњим хаљинама на обали и два дечака од четири и пет година, голи у плићаку. Ја имам четири године а мој најбољи друг је годину старији. Он се смеје као и одрасли који стоје на обали, а ја сам надурен. Чак мислим да сам и плакао. Камера није забележила моју срамоту због те, за мене непотребне, голоћи. Узбуђење због купања са гумом, која већ у то доба није била од гуме већ, врло модерно, од пластичног материјала који се надувава. Непријатност коју доноси изложеност свету, наравно не само физичка, дуго ме је пратила, све док нисам почео сам да се откривам другима пишући. И поново се враћајући на опште место: ствари се најбоље сакривају ако се налазе нескривене, на дохват руке.

После тридесетак година, пролазећи туда, застао сам код места где ми се учинило да је снимљена фотографија. Насмејао сам се у себи малом дечаку у првом запамћеном несналажењу у свету које је сачувала фотографија.

Ипак, за појам морске обале сећање је задржало фотографију, а то је, у ствари, била разгледница Братуша, села поред Макарске у које сам

први пут ишао без родитеља, са школом. Модро јутро заплављује свежину тог архетипског мора. Ситношљунчану белину заплускују таласи обруљени пеном, али се покрет не види. Вода је идилично плава и незаинтересована, даље од обале постајући зеленкаста у плићим деловима. Слика која постаје кичасти еталон за утврђивање степена поклапања са свим каснијим сликама мора и тиме вредновање за све будуће сусрете са обалама и водама.

ДУВАРНИК. СИГУРНОСТ

Слике сачуване у сећању носе са собом, углавном, основно осећање, главну радњу или главни утисак. Фотографија је, ипак, поглед другачијег памћења. Садржи онолико детаља колико си у стању да проникнеш, и то не у сећање, већ у способност да обликујеш очекивање. Фотографија обнавља распршене и заборављене наде које су у тренутку фотографисања биле актуелне, поседујући моћ да нешто од тога, макар само у оној интимној, личној стварности, ма колико удаљеној, оствари, као доказ да је живот имао смисао.

Кућа на селу је бондручара, саграђена од неке врсте глине помешане са сламом и са уметнутим дрвеним пречагама које материјалу дају крутост. Састоји се од две просторије од којих се у једној живи. Шпорет, смедеревац, уз зид супротно од прозора, на дужим, бочним зидовима два кревета и мали, четвртасти сто са зеленом мушемом. Изнад кревета, са обе стране су дуварници – велики изаткани зидни покривачи, који заклањају нераван зид и улепшавају га идиличним сликама, вероватно са Алпа. Призор, помало таман од доминантних смеђих нијанси, удаљеног планинског села у којем се пале прва светла, а у првом плану проређена борова шума, ливада и орао. На другој колиба на јерцету, очито негде у планини.

Проводио сам овде дуге, бескрајне дане детињства; ови призори су често били оквир неког будућег света који ће, када се све, са нестрпљеном очекиване авантуре заврше, донети коначни усуд – неку врсту бајковите награде: „Живели су срећно до краја живота”. „Обећана” сигурност утапала се годинама у замишљени крајолик где је све могуће.

На питање одакле им дуварници, деда и нана су увек одговарали несрећено: „Ау дете, ко ће знати, са пијаце... ко зна откад је то.” Ништа одређеније.

Једном, као одрастао, кад су они већ напустили овај свет, службено боравећи у Котбусу, где је, иначе, центар Доњих Лужичких Срба, улазећи са колегама у кафе чији је ентеријер био уређен у етно стилу, на дрвеној огради бокса за седење изнад једне старе Сингерице – Дувар-

ник из мог детињства. Мом запрепашћењу није било краја. Помислих, нека скривена камера. Међутим – ништа! Ништа је и остало, јер нисам успео да сазнам ништа више о пореклу дуварника, једино повезујући чињенице, могу замислити да су вероватно Источни Немци продавали робу која је стизала до наших пијаца.

ВЕЛИКА ЛИВАДА. СНОВИ

Као кроз капију од багрема и шипражја, путем који води до Дома, а даље аутобусом или запрегом, и за Краљево, улази се у Велику ливаду. Пут је засекао ливаду са леве стране као оштар ожиљак, и на том скрајнутом делу налази се усамљени храст начет по средини стабла неким давним ударом грома. Са десне стране шири се Ливада ограничена неодлучном шумом, чија се неодлучност огледала у кривудавај међи којом су стабла ограничавала високу траву, час залазећи као рт у заталасани мирис штркљаве чеље, час се повлачећи, остављајући зелене заливе заштићене од ветра. Током летњих месеци овде проведених, често сам ту чувао краве. Две или три, више није ни било. У ствари, мој задатак је био да их отпратим до ливаде, а даље, до ручка проводио сам испод храста читајући, или још чешће, замишљајући неки будући живот и свет који се ширио под падинама Столова и нагрижен бујицама маште и имагинативности. Сати, досадни до изнемоглости, отварају нове светове из дана у дан. Ново јутро доносило је разочаравајућу свршеност претходних маштарија и отварало се за нове, смелије авантуре. Забележена слика устајале досаде са тешким, засићеним мирисом траве, непомићном шумом као китњастим чуварима дугог хлада који се протеже насупрот и у инат сунцу, утиснула се у искуство дугих читања и размишљања, постајући са годинама више приручник за размишљање, него једна од сеоских, идиличних фотографија која одгонета развој личности.

РИБОЛОВ. ТАЈНЕ

Љиг, лето у зениту, суво и прашњаво. Прелазимо пругу широког колосека и кроз потес, кроз кукурузе који су тек задобили на висини, долазимо до реке. На том месту супротна обала је висока неколико метара, што је за мене изузетна висина и мало изнад је Ибарска магистрала којом повремено прође аутомобил. Звук аутомобила је редак и није нашао места на слици. На том месту се Качер улива у Љиг и обе реке попримају јалову боју околне глинасте земље која је испод пута засечена и ерозивна.

Седим на обали док мој отац и брат од тетке лове рибу на руке. Њима је вода до паса и сагињу се испод шибља које је делом у води, и под окапину завлаче руке, хватајући хладну крљушт риба која се у мутној води склања у подводна удубљења обрасла травом и шипражјем. Ухваћену рибу, која се очајнички праћака, брзим би покретом, да не склизне из руке, избацивали поред мене на обалу.

„Лов на руке” био је за мене посебна тајна. Уместо тих јасних и објашњивих покрета забацивања удице, одрасли су се прихватили тајанствених и неразумљивих ритуала које нико није покушавао да објасни. Изгледало ми је да се пецароши баве неким досадним и бесмисленим послом, док је ово била авантура, посебно што су често уместо риба на обалу излетале змије или, још чешће, жабе. Слика је помало нејасна како и обично неке ствари из детињства остану недоречене и необјашњене, и прашњава од тог сувог ошамућујућег лета; али тајанственост тих покрета под водом остала је да лебди и трепери као јара над спором и усахлом водом Љига.

ФОТО-ЖАК

У Врњачкој Бањи, ваљда негде изнад хотела „Звезда” постојала је мала кућица са великом таблом: „Фото-Жак”. Професионални фотограф у бањском лечилишту са велеградском мами-паром за децу – „правим” дечијим аутомобилом на педале. Наравно, седање у аутомобил је дозвољено само уз слику на којој је у дну, у облачићу, писало име фирме – „Фото-Жак”. Од најранијег упамћеног детињства, тај аутић је био недостижни сан и појам највеће среће. Сваки излазак у шетњу завршавао се у упорном настојању да се прође путем који је водио поред фотографске радње иако су родитељи то редовно избегавали, па се све на раскрсници завршавало плачем и растезањем – они на једну, ја на другу страну. Наравно, и са коментарима пролазница, углавном старијих жена повезаних тамним марамама: „Ето, такве су данашње мајке”, оних либералнијих, или „Туци то, треба то тући док је време” оних конзервативнијих посетилаца бање.

У сваком случају, ауто је остао мој географски центар Врњачке Бање и много година касније, једног новембра, прошетао сам и нашао фотографску радњу „Фото-Жак”. Још увек је зачудо била тамо, тада затворена. На моје чуђење, мајка ми је недавно рекла да мисли да не постоји ни једна фотографија у ауту, и да ми никад нису дозволили да се сликам. Мислим да грешим. Заклео бих се да сам у руци држао фотографију пресрећног, али озбиљног дечака, како стеже волан изнад натписа „Фото-Жак”.

Фотографија ситуира причу у одређену тачку на линији времена а затим јој додаје простор. Нажалост, често нам ни једно ни друго нису познати. Наслућено време и наслућени простор боје сећање несигурним и сведеним колоритом.

Дугачку зграду, окречену у жуто, која се спуштала од главне улице низбрдо дуж улице Воке Савића и са још једном мањом зградом правила унутрашње двориште, звали смо жута школа. Ту су биле смештене две основне школе до четвртог разреда у две смене. Унутрашње двориште је посуто шљунком, и то преовлађујуће црним. Данас је тешко разлучити зашто је тај шљунак био црн, као да је био остатак неког процеса сагоревања. Сећање чува слику дворишта које је на супротном крају од школе имало зидани, пољски клозет, док је у дну била косина која се завршавала редом топола и тарабом. Ту смо се играли на одморима, и истовремено је то двориште било и *сала* за физичко. Ту је једном, мислим у првом разреду дошао фотограф, окачио зеленкасто погужвано платно на зид школе споља, и ми смо се смењивали испред тог платна док је он фотографисао. Заједничке фотографије се не сећам, нити је имам сачувану. Остала је избледела фотографија дечака са шишкама и великим ушима у зеленом џемперу са рол крагном, који одлучно гледа у камеру и кроз отворену бленду назире будуће догађаје, као у чаробној кугли. Сад кад гледам ту слику схватам да то није била сигурност, јер и данас је немам, већ, за то доба, зачуђујућа одлучност да се живот доживи онакав какав је.

Слика је добила златан рам и утиснула се у памћење као једини прави портрет детињства са погледом првака који кроз жуту школу гледа страха у неизвесне године које долазе без.

ИНЈЕКЦИЈА

Кревет је крај прозора у приземљу и кроз њега се виде остаци снега испред зграде и бочна стаза која води до улаза у зграду са гомилицама снега поред. Имам температуру и лежим покривен са неколико ћебади. Сећање се састоји из две комплементарне слике: прва, у већ описани поглед кроз прозор уписује погурену омању прилику са црном ташном. То је лекар Ђока Ковачевић који на позив иде по кућама. Лик је избледео, па је у сећању остала само торба која је више личила на водоинсталатерску него докторску. Друга слика је много важнија. После прегледа, медицинска сестра, тетка Коса, иначе и комшиница и рођака, кува шприц на смедеревцу и цео стан мирише на болницу. Али, ко-

начно згушњавање страха настаје када она успут, причајући са мајком, извлачи шприцем пенцилинску садржину из ампуле, а затим вештим покретом, куц-куц, куцне иглу ноктом да би истерала ваздух. То куцкање код мене пали све аларме и на додир памучне вате натопљене алкохолом, управљан страхом, ја се кочим као даска, инстинктивно покушавајући да спречим продирање игле. И увек сам био храбар до куцкања у иглу, тај звонки звук ме је разоружавао и чинио да инекција буде један од најгорих делова мучитељског алата (заједно са зубарском бушилицом) целокупног детињства.

ПОСЛЕДЊА СТРАНА АЛБУМА

Све оно што сам сматрао да су ми родитељи требали рећи, или су можда рекли, а ја заборавио, измислио сам и измаштао као изреке за своју децу. Како камера то није забележила, напрезао сам се да смислим искуство које нисам имао или нисам могао да допрем до њега, а било ми је сасвим логично да га поседујем.

Почетак је октобра, али је време право јесење, ситна киша са прекидима пада цео дан. Кућа има високи камени темељ са ниже стране, јер је двориште стрмо, и бочно степениште за спрат. Уводе ме у собу која је увек била гостинска и „славска”. Врата су, необично, са металним оквиром и, мало због тога, мало због немогућности да се добро загреје малом пећи на дрва у углу до прозора, та соба ми је увек изазивала осећај хладноће.

Опет је хладно унутра, мада је кућа пуна неких махом непознатих људи који ме гледају озбиљно и сажаљиво. Отац лежи у отвореном ковчегу на столу који је померен до прозора. Неко ми дошаптава да га пољубим у чело. Чело је хладно али на крајевима помодрелих, стиснутих усана као да се пробио осмејак. Учинило ми се да је у тренутку смрти сазнао нешто важно, нешто недоступно живима, и да је то сазнање успео да нам пошаље одлазећи, на брзину, кроз израз лица.

Највредније фотографије су оне које чувају одсуство.

Тог дана, са том сликом завршило се одрастање и почело сазревање. Да ли због сујеверја, или због у памћење урезаног обичаја, ни своју, нити ичију децу нисам никада пољубио у чело.